

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Erik Ahlbäck

En 3D(JE) industriell revolution

Det privata bruket av 3D-skrivaren och dess bekymmersamma
förhållande till 12 § URL

LAGF03Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Peter Gottschalk

Termin: VT 2015

Innehåll

Innehåll

Summary	1
Sammanfattning	2
Förkortningar	3
1 Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	4
1.3 Avgränsning	5
1.4 Metod och material	6
1.5 Forskningsläge	6
1.6 Disposition	7
2 3D-skrivaren – en modern verklighet	8
2.1 Bakgrund	8
2.2 Beskrivning av 3D-skrivaren	9
2.3 Teknik	9
2.4 Ett upphovsrättsligt sammanhang	10
2.4.1 Två dimensioner av upphovsrätt	10
2.4.2 Exemplar och en upphovsrättslig gränsdragning	11
3 12 § URL - framställning av exemplar för privat bruk	13
3.1 Inledning	13
3.2 Rättsläget	13
3.3 Privat bruk – krav I	15
3.4 Offentliggjorda verk – krav II	17
3.5 Ett eller några få exemplar – krav III	17
3.6 Lovlig förlaga – krav IV	18
3.7 Förbud och inskränkningar	19
3.7.1 Totala förbud	19
3.7.2 Förbud mot utomstående aktör	21
3.7.3 Slutsatser och alternativ av förbud och inskränkningar	22

4	Analys	24
4.1	<i>Den privata exemplarframställningsrätten i 12 § URL</i>	24
4.2	<i>Rättsliga aspekter avseende 3D-skrivaren och privat exemplarframställning</i>	26
4.3	<i>Behov av förändringar i 12 § URL?</i>	29
	Käll- och litteraturförteckning	31
	Rättsfallsförteckning	34

Summary

3D printing is a process of making three-dimensional solid objects from a digital file. The possibilities with the technology are according to today's science unlimited. Just a few year's ago the 3D market exclusively addressed production companies, but are now also opening for consumers. The arrival of the 3D printer has not yet resulted in any changes to the existing law, but the question will, according to experts in 3D technology, to be discussed in the near future.

The current copyright laws are imbued with the basic idea of separating copyright law from the personal life. This idea is that the starting point for the regulation of the right of individuals to make copies of copyright protected objects for their own private use, and is regulated in 12 § URL.

The right to make copies for private use has with increasing digitisation of everything resulted in that the private life, through restrictions in the right to make copies, has grown a closer connection to the copyright law. If the legislature will need to change the current law, due to the 3D printer, depends on the 3D technology's impact on the consumer market. Another essential factor is how the 3D printing will affect current, and future, right holders. A profitable copying for consumers while a loss for rights holders, has been, and will probably continue, to be used as argument for future restrictions in right to produce copyright protected items for private use.

Already in the current situation, the 3D printer potential use is limited by the law - particularly at the production of copies by means of an external actor. How future possibilities in the right to make copies and the connection between copyright and private life will look like in the future, remains to be seen.

Sammanfattning

3D-skrivaren är ett tekniskt hjälpmedel som med stöd av digitala 3D-bilder skriver ut fysiska föremål. De tekniska möjligheterna, både material- och formmässigt, tros i dagsläget inte ha några gränser, och marknaden som tidigare uteslutande riktats till företag har nu öppnats upp även för konsumenter. 3D-skrivarens intåg har ännu inte resulterat i några förändringar av gällande rätt, men frågan kommer dock, enligt sakkunniga inom 3D-tekniken, att behöva diskuteras inom en snar framtid.

Gällande upphovsrättslagstiftning genomsyras av grundtanken att upphovsrätt bör hållas avskilt från privatliv. Grundtanken, förenat med praktiska skäl, är utgångspunkten för regleringen av enskilda personers rätt att framställa exemplar av upphovsrättsligt skyddade verk för privat bruk, reglerat i 12 § lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

Den privata exemplarframställningsrätten har med den digitala medieformens framväxt resulterat i att privatlivet, genom de inskränkningar i den privata framställningsrätten som genomförts, fått en närmare koppling till upphovsrätten. Om den reformvänligt inställda lagstiftaren kommer att behöva ändra gällande rätt, på grund av 3D-skrivaren, är beroende av 3D-teknikens genomslag på konsumentmarknaden. En annan avgörande faktor är hur exemplarframställningen kommer att påverka dagens och framtidens upphovsmän. En förmånlig kopiering för konsumenter som samtidigt resulterar i en otillbörlig förlust för rättighetshavare, har tidigare, och bör fortsättningsvis, kunna användas som skäl för framtida inskränkningar i den privata exemplarframställningsrätten.

Redan i dagsläget begränsas 3D-skrivarens potentiella användning av gällande rätt – framförallt vid exemplarframställning med hjälp av en utomstående aktörer. Hur framställningsmöjligheterna och relationen mellan upphovsrätt och privatliv kommer att se ut i framtiden återstår dock att se.

Förkortningar

CAD	Computer Aided Design
Ds.	Departementsserien
Infosocdirektivet	Direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, avd. II
Prop.	Proposition
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
URL	Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I den första industriella revolutionen ersattes mänsklig kraft med maskiner. I den andra digitaliserades förmågan att lagra och behandla information. Den potentiella tredje industriella revolutionen kombinerar digitalisering med maskinell framställning, där *3D-skrivaren* kan komma att bli revolutionens katalysator och grundare. Resultatet väntas mynna ut i ett självförsörjande produktionssamhälle där den enskilde konsumenten är sin egen producent.¹

De två första revolutionerna har resulterat i både industriella och tekniska utvecklingar, men de har samtidigt bidragit till olika rättsliga förändringar. Den första industriella revolutionen aktualiserade en ny form av kollektiv arbetsrätt vilken följde med den industriella produktionen av varor.² Den andra industriella revolutionen tog upphovsrätten till en ny nivå i samband med att information plötsligt kunde skapas och lagras digitalt.

Vilka rättsliga förändring kommer utvecklas i takt med att den tredje industriella revolutionen blir verklighet? Hur kommer en ökad möjlighet för privat exemplarframställning att påverka gällande rätt? Kommer friheter att inskränkas eller utvidgas – eller kommer det juridiska läget helt enkelt förbli oförändrat?

1.2 Syfte och frågeställningar

I och med en växande konsumentmarknad för 3D-skrivare, finns det från flera håll spekulationer i att den svenska såväl som den internationella immaterialrätten behöver justeras.³ Syftet med uppsatsen är att klarlägga hur konsumentens potentiella användning av 3D-skrivaren, avseende

¹ IP Quarterly, ”3D-printing - en ny industriell revolution - kan man skydda sig mot den allt enklare

² Östling, Brutus: Den ”andra” arbetarrörelsen och reformismens framväxt, Stockholm, 1980, s 20 ff.

³ Se IP Quarterly, s. 4.

framställningen av upphovsrättsligt skyddade föremål för privat bruk, förhåller sig till 12 § lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL).

För att nå syftet kommer uppsatsen dels att ge en övergripande introduktion till 3D-skrivaren avseende teknik, marknad och immaterialrättslig koppling, och dels att försöka klarlägga det rättsliga omfånget av 12 § URL. Uppsatsen kommer analysera tidigare skäl och grunder vilka motiverat begränsningar i den privata exemplarframställningsrätten för att undersöka om en eventuell lagändring kan anses motiverad. I linje med uppsatsens syfte avses följande frågeställningar besvaras:

1. Hur omfattande är inskränkningen av upphovsmannens⁴ ensamrätt i 12 § URL?
2. Hur förhåller sig 12 § URL till när framställning för privat bruk sker med hjälp av en 3D-skrivare?
3. Uppstår behov av ändringar i exemplarframställningsrätten i 12 § URL på grund av 3D-skrivaren?

1.3 Avgränsning

Trots att det finns delar i det upphovsrättsliga skyddet för brukskonst som överlappas av mönsterskyddslagstiftningen, kommer uppsatsen utgå från ett strikt upphovsrättsligt perspektiv enligt lagstiftningen i URL. Uppsatsen kommer inte djupare att problematisera hur och när det upphovsrättsliga skyddet uppstår, utan främst jämföra hur regleringen 12 § förhåller sig till den privata konsumenten och användningen av 3D-skrivaren.

Avseende 3D-skrivaren kommer uppsatsen endast flyktigt att beröra de upphovsrättsliga aspekterna av 3D-bilden – förlagan till de framställda föremålen – och mer titta på det utskrivna föremålet i förhållande till upphovsrätten. Därmed berörs inte den pågående diskussionen kring huruvida

⁴ Upphovsman är en person som är skapare och innehavare av rättigheter till ett verk.

3D-bilder skulle kunna skyddas med hjälp av 49 § URL genom skyddet av databaser.⁵

Både mönsterskyddsfrågor, konkretisering av när upphovsrättsskyddet inträder och diskussionen kring 49 § URL är förvisso mycket intressanta frågor men har avgränsats, främst på grund av uppsatsens omfång.

1.4 Metod och material

Uppsatsen använder sig av en rättsdogmatisk metod med ett svenskt rättsutvecklingsperspektiv på immaterialrätten. En rättsdogmatisk metod innebär att svaren på den juridiska frågan kommer att sökas i allmänt accepterade rättskällor.⁶ I denna uppsats utgörs de primära källorna av förarbeten, lagtext och doktrin. Utöver dessa nämnda källor, används olika vetenskapliga artiklar för att beskriva tekniska och juridiska aspekter av 3D-skrivaren, vilket ännu inte behandlats i varken förarbeten eller doktrin.

Den avslutande rättsdogmatiska analysen syftar till att analysera innehållet från de olika rättskällorna och sedan applicera det på den konkreta frågeställningen för att spegla gällande rätt.⁷

Rättsutvecklingsperspektivet innebär att uppsatsen kommer undersöka ifall gällande rätt har ett underliggande behov av att fortsätta utvecklas och förändras. Perspektivet kommer främst att lyftas fram och integreras i den avslutande analysen.

1.5 Forskningsläge

I dagsläget är de juridiska aspekterna av 3D-skrivaren förhållandevis utforskade ur ett svenskt perspektiv. Detta framförallt när det kommer till

⁵ Fyhrqvist, Emelie: 3D-skrivarens intåg i immaterialrätten – Om 3D-bilder, 49 § URL och vikten av lämpliga avtalslicenser, s. 51 f.

⁶ Kleineman, Jan: *Rättsdogmatisk metod*, Korling och Mauro(red): *Juridisk metodlära*, upplaga 1:2, Lund 2013, s. 21.

⁷ Kleineman a.a s. 26.

upphovsrättsliga aspekterna avseende privat exemplarframställning i relation till 3D-skrivaren.⁸

Internationellt har immaterialrättsliga frågor avseende 3D-skrivare och 3D-teknik aktualiserats i forskning. I USA, som står för den primära forskningen på området, har juridiska aspekter avseende ”vad som bör få tillverkats” undersökts och utretts. Forskningen kring detta avser främst möjlighet att tillverka vapen och hur detta bör regleras. När det kommer till den specifika frågan för uppsatsen: hur den privata exemplarframställningsrätten förhåller sig till 3D-skrivaren, är det dock även på ett internationellt plan tunt med information.

1.6 Disposition

Efter detta inledande kapitel återfinns ett deskriptivt kapitel som syftar till att översiktligt beskriva 3D-skrivare, 3D-utskrifter och dess problematik. Därefter följer ett deskriptivt kapitel som avser att klarlägga det rättsliga omfånget av 12 § URL, avseende privat exemplarframställning. I kapitlet Analys redovisas de problem som har identifierats för 3D-utskrifter i förhållande till exemplarframställningsrätten i 12 § URL. Uppsatsen avslutas med en diskussion kring motiv och skäl bakom inskränkningar i den privata framställningen av exemplar.

⁸ Det saknas tryckt litteratur som redogör för de rättsliga aspekterna av 3D-skrivaren. En sökning i den elektroniska databasen DiVA visar två examensarbeten som undersöker det rättsliga förhållandet mellan 3D-skrivaren och immaterialrätten, men inget ut av dem går in djupare på den privata exemplarframställningsrätten.

2 3D-skrivaren – en modern verklighet

Följande kapitel är en introduktion till 3D-skrivaren och avser att redogöra för de tekniska, marknadsmässiga och upphovsrättsliga aspekterna som följer därav.

2.1 Bakgrund

2012 valde *The Economist*⁹ att kalla 3D-uskrifter för *drivkraften till en tredje industriell revolution*.¹⁰ Sedan uttalandet har det på den amerikanska marknaden rapporterats att priset för en 3D-skrivare sjunkit från 20 000 dollar, 2010, till under 1000 dollar, 2013.¹¹

Redan i dagsläget har den första 3D-skrivna personbilen framställts,¹² ritningar till halvautomatiska pistoler sprids och skrivs ut i strid mot lag och ordning och japanska obscenitetslagar har aktualiserats efter att en kvinnlig konstnär skrivit ut en kajak med en 3D-skanning av sitt eget kön som förlaga.¹³ Sammanfattningsvis får 3D-skrivaren en allt mer framträdande roll för en mängd skilda områden - från kläd- och modeindustrin till sjukvård och forskning.¹⁴ Utöver detta böjar även en konsumentmarknad att växa fram. Bara under 2014 ökade det totala antalet leveranser av 3D-skrivare med 68 % och priserna pressas i takt med den ökande försäljningen.¹⁵ Vart den

⁹ En engelsk tidskrift sedan 1843.

¹⁰ Se *The Economist*, *The third industrial revolution*, April 21st-27th, 2012, s. 12 ff.

¹¹ Kilkenny, Maureen: 3D printing - economic and public policy implications, 2014, s. 14.

¹² <http://3dprintingindustry.com/2015/03/25/chinas-1st-3d-printed-car-hits-the-road/> (senast besökt 2015-05-11).

¹³ <http://www.dagensjuridik.se/2015/04/vaginakajakens-konstnar-infor-ratta>, Bednarska, Balcer, Jaqueline, 2015-04-21 (senast besökt 2015-05-12).

¹⁴ Se <http://www.svt.se/nyheter/utrikes/har-skrivs-organ-ut-i-3d>, Gazett, Daniel, 2015-03-10 (senast besökt 2015-05-19) för 3D-skrivare som tillverkar mänskliga organ.

¹⁵ Siffrorna är framtagna av det multinationella företaget *Canalys*. Se <http://www.aktiespararna.se/analysguiden/Hitta-Bolag/Industrivaror-och-tjanster/Arcam/Nyheter/2015/3D-skrivare-Leveranser-av-skrivare-okade-68--2014---Canalys/>, Johansson, Andreas, 2015-04-02 (senast besökt 2015-04-19).

expansiva tillväxten kommer att landa är givetvis omöjligt att svara på, men att undersöka vilka immaterialrättsliga problem som redan nu kan uppstå på grund av dagens marknad, är både möjligt och viktigt att undersöka.

2.2 Beskrivning av 3D-skrivaren

En 3D-skrivare är ett tekniskt hjälpmedel som med hjälp av en digital 3D-bild som förlaga framställer fysiska objekt. 3D-bilden baseras antingen på en digital 3D-ritning, en så kallad CAD-fil¹⁶, eller på en 3D-skanning av ett fysiskt föremål. Ritningen eller skanningen beskriver hur produkten ser ut från alla håll och vinklar. 3D-skrivaren laddas med ett material och skriver sedan ut den digitala 3D-bilden som en exakt avbildning i det valda materialet, förenklat uttryckt en skrivare som skriver ut saker.

3D-utskriften kan ske av såväl enkla fysiska föremål som av komplexa kemiska föreningar. Idag kan utskrifterna göras i mängd olika material och former och det finns till och med skrivare som kan arbeta med flera olika material samtidigt. Exempel på olika material som används i skrivare är: guld, metall, choklad, plast, glas, papper och keramik. Redan i dagsläget har den första 3D-skrivaren som kan skriva ut på molekylnivå presenterats. Den nya tekniken förväntas få stor betydelse för läkemedelsindustrin, eftersom utskrifterna väntas kunna bestå av personanpassade läkemedel.¹⁷ Men en marknad där patienter självklart skriver ut mediciner med hjälp av en offentliggjord datafil och en egenägd 3D-skrivare är givetvis inte problemfritt. Möjligheterna kommer med all säkerhet att aktualisera en uppsjö av rättsliga frågor avseende framställningen, som lagstiftaren ännu inte behövt ta ställning till.

2.3 Teknik

Även om 3D-skrivaren uppfattas av gemene man som en helt ny teknisk uppfinning, har tekniken funnits på marknaden sedan slutet av 1980-talet.

¹⁶ CAD står för *Computer Aided Design* och avser digitalt baserad design.

¹⁷<http://3dprint.com/50777/molecular-3d-printer/>, 2015-03-13 (senast besökt 2015-05-15).

Den utvecklades för att underlätta framställningen av enstaka prototyper vid produktutveckling inom industrin. År 1986 patenterade *Charles Hull* den första 3D-tekniken – stereolitografi (SLA), som genom en ”lager-på-lager”-process framställer utskrifter i form av solida objekt. Två år senare, år 1989, patenterades en andra form av 3D-teknik – selektiv lasersintring (SLS), av *Carl Deckard*.¹⁸

3D-printing eller additiv tillverkning¹⁹, som tekniken kallas i industriella sammanhang, är en tillverkningsprocess som sker i lager på lager. Tekniken minimerar materialtillgångarna eftersom det endast är det faktiska föremålet som skrivs ut, vilket resulterar i att produktionen inte lämnar några spillbitar.

2.4 Ett upphovsrättsligt sammanhang

2.4.1 Två dimensioner av upphovsrätt

Det upphovsrättsliga skyddet uppkommer, utan något formkrav, för den som skapar ett litterärt eller konstnärligt verk.²⁰ En förutsättning som uppställs är dock att verket måste vara ett resultat av uphovsmannens egna intellektuella skapelse.²¹

3D-skrivaren aktualiserar upphovsrättsliga frågor avseende två skyddsobjekt, dels ett skydd för själva 3D-bilden och dels ett skydd för det utskrivna föremålet.²²

3D-bilden, som antingen skapas direkt i ett CAD-program eller framställts genom 3D-skanning, omfattas av det allmänna upphovsrättsliga skyddet, så länge det uppfyller kravet på att vara uphovsmannens egna intellektuella

¹⁸<http://3dprintingindustry.com/wp-content/uploads/2014/07/3D-Printing-Guide.pdf>, 2014-07-05 (senast besökt 2015-05-15), s.11f.

¹⁹ Eng. Additive Manufacturing, förkortning: AM.

²⁰ Se 1 § URL.

²¹ Se mål C-5/08 Infopaq International A/S mot Danske Dagblades Forening REU 2009, s. I-06569.

²² Även om det i avgränsningen klargjordes att uppsatsen inte kommer att problematisera de upphovsrättsliga aspekterna av 3D-bilden, bör dess existens likväl nämnas i sammanhanget.

skapelse.²³ Detta innebär att 3D-bilden inte får spridas eller framställas i strid med den upphovsrättsliga regleringen i 2 § URL. För det utskrivna föremålet – 3D-utskriften – uppställs precis samma förutsättningar för upphovsrättsligt skydd.

2.4.2 Exemplar och en upphovsrättslig gränsdragning

Kopiering och framställning av verk som sedan tidigare inte omfattas av något upphovsrättslig skydd är i stort sett helt problemfritt att framställa. När det kommer till föremål som framställs och som redan är upphovsrättsligt skyddade aktualiseras plötslig ett helt regelverk av upphovsrättsliga aspekter.

De ekonomiska rättigheterna till ett verk består dels av rätten att göra verket tillgängligt för allmänheten och dels av rätten att framställa exemplar. I förarbetena till upphovsrättslagen redogörs det för definitionen av *exemplar*.

Där förklaras exemplar som:

”kopior och avbildningar av verket, även om de väsentlig avvika från originalet i utförande och format eller efterbildningen sker i helt annan teknik än den för originalet använda. Ett fotografi av ett byggnadsverk är i enlighet här med att inse som ett exemplar av detta.”²⁴

Här framgår det uttryckligen av den citerade texten att efterbildningen är oberoende av vilken teknik som används för att framställa dem. Vilket aktualiserar en intressant korrelation mellan 3D-bilden och det utskrivna föremålet.

Av förarbetena framgår det vidare att oavsett om ett verk genomgår mindre förändring kvarstår upphovsmannen ensamrätt till verket, så länge den inre formen bevaras.²⁵ I ett fall från hovrätten hade en konstnär använt ett fotografi som förlaga när han gjorde en oljemålning. Domstolen ansåg här att konstnären inte hade gjort sig skyldig till upphovsrättsintrång genom

²³ Med det *allmänna upphovsrättsliga skyddet* avses upphovsrätten som beskrivs i 1-2 §§ URL.

²⁴ NJA II 1961 s. 39.

²⁵ NJA II 1961 s. 39.

exemplarframställning.²⁶ Vart gränsdragningen går för när det rör sig framställning av samma verk, respektive ett nytt självständigt verk, är fortfarande inte helt enkelt att avgöra, men bedömning torde utgå utifrån huruvida det ursprungliga verkets inre form har bevarats.

När det kommer till gränsdragningen för huruvida framställningen är ”resultatet av en kopia” eller ”ett nytt självständigt verk”, öppnar 3D-skrivaren för en intressant diskussion. Detta eftersom det är förhållandevis enkelt att både redigera den aktuella 3D-bilden digitala samtidigt som det också att skriva ut föremålet i ett annat material, jämför med originalet. Båda alternativen är faktorer som kan ändra funktionsmöjligheterna för verket och den potentiellt även dess inre form.

²⁶ Svea hovrätt, mål nr. FT 6377-14.

3 12 § URL - framställning av exemplar för privat bruk

3.1 Inledning

Ett grundläggande inslag i den svenska upphovsrättslagstiftningen är att försöka hålla isär upphovsrätten med privatlivet.²⁷ I 12 § lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL) återfinns ett viktigt exempel på detta, i och med ett undantag i upphovsmannens ensamrätt att framställa kopior av sitt verk. Huvudregeln i 12 § möjliggör för var och en, att för privat bruk framställa ett eller några exemplar av ett upphovsrättsligt skyddat verk. Begränsningen i upphovsmannens ensamrätt kan enligt doktrin motiveras på två sätt. Det ena skälet är att det finns ett praktiskt behov för den enskilde att kunna framställa kopior för privat bruk och det andra skälet är att det är omöjligt att kontrollera kopieringen som sker för privat bruk.²⁸

3.2 Rättsläget

Den 1 juni 2005 genomgick 12 § URL en större förändring, som både resulterade i en ny lydelse och en ny rättsligomfattning.²⁹ Regeringens proposition 2004/05:110, som ligger till grund för SFS 2005:359³⁰, föranleddes av Infosocdirektivet³¹. Direktivet som har till syfte att förhindra en snedvridning av konkurrensen på den inre marknaden, genomfördes genom en harmonisering av medlemsstaternas upphovsrättslagstiftning.³²

²⁷ Prop. 1997/98:156, s. 13.

²⁸ Olsson, Henry: *Copyright*, upplaga 9, Stockholm 2015, s. 148.

²⁹ Prop. 2004/05:110.

³⁰ Den lag som gav 12 § URL sin dagsaktuella lydelse.

³¹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället, artikel 5.2.b).

³² Se beaktandesats (1) i Infosocdirektivet.

Den aktuella lydelsen i 12 § URL är till stor del hämtad från innehållet i artikel 5.2.b, Infosocdirektivet. De ändringar som genomfördes kommer att beskrivas och diskuteras här nedan i samband med de rekvisit som uppställs i 12 § URL. Syftet med att se till utveckling och förändringar av lagstiftningen, är för att än tydligare försöka klarlägga paragrafens rättsliga omfång och dagsaktuella innebörd.

12 § första stycket URL har idag följande lydelse:

”Var och en får för privat bruk framställa ett eller några få exemplar av offentliggjorda verk. Såvitt gäller litterära verk i skriftlig form får exemplarframställningen dock endast avse begränsade delar av verk eller sådana verk av begränsat omfång. Exemplaren får inte användas för andra ändamål än privat bruk.”

En första förutsättning för att kopieringen ska vara tillåten är att exemplaret framställs för privat bruk. Vilket begränsar framställningen till att endast inkludera personer inom den närmaste familje- och umgängeskretsen, när syftet är att det ska användas i privatlivet.³³

En andra förutsättning för att kopiering ska kunna ske med stöd av 12 § URL är att verket offentliggjorts. Enligt 8 § första stycket URL anses ett verk offentliggjort när det gjorts tillgängligt för allmänheten.

En tredje förutsättning som uppställs är att förlagan som används för att framställa exemplaret är lovlig, vilket framgår av 12 § fjärde stycket URL. Med detta menas att förlagan som använts för att göra kopian inte får ha gjorts tillgänglig för allmänheten i strid med 2 § URL.

En sista förutsättning är att det endast handlar om framställning av ett eller några exemplar.³⁴

³³ Se Olin, Anders: lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk 12 §, Lexino (senast besökt 2015-05-12).

³⁴ Se Prop. 2004/05:110 s. 122.

3.3 Privat bruk – krav I

Den specifika formuleringen *privat bruk* infördes i svensk rätt i samband med genomförandet av Infosocdirektivet, och har till syfte att klargöra i vilka ändamål som det är tillåtet att framställa exemplar. I den tidigare lydelsen användes begreppet *enskilt bruk* för att beskriva i vilka ändamål som kopior fick framställas. Ändringen, som genomfördes i och med SFS 2005:359, innebär en begränsning av bestämmelsens räckvidd.³⁵

Begreppet *enskilt bruk* omfattar enligt förarbeten och olika motivuttalanden, kopiering som sker inom familje- och vänkretsen, för att tillgodose ett personligt behov. Enskilt bruk har även ansetts kunna omfatta utnyttjanden som sker inom mindre sammanslutningar av privat karaktär – såsom slutna klubbar och ideella föreningar. Det har även fastslagits det är tillåtet för enskilda att framställa kopior av verk i arbetet, antingen direkt åt sig själv eller åt en kollega. Så länge det finns ett personligt behov i framställningen kan kravet på enskilt bruk uppfyllas, trots att arbetsgivaren eller verksamheten indirekt också gynnas av kopian.³⁶

Artikel 5.2.b i Infosocdirektivet talar klart och tydligt om att syftet med kopieringen inte på något sätt får vara kommersiellt - varken direkt eller indirekt:

”För mångfaldigande på alla typer av medier utförd av en fysisk person för privat bruk och där syftet varken direkt eller indirekt är kommersiellt, under förutsättning att rättsinnehavarna får rimlig kompensation varvid hänsyn skall tas till huruvida de tekniska åtgärder som avses i artikel 6 har tillämpats på det berörda verket eller alstret eller inte.”³⁷

Det äldre begreppet *enskilt bruk* kan inte ses som förenligt med direktivets krav på avstånd till kommersiell anknytning, i och med att det tillåter ett indirekt kommersiellt syfte, när kopior framställs till kollegor i arbetet. Den

³⁵Olsson a.a s. 150f.

³⁶Se Prop. 2004/05:110 s. 101.

³⁷Artikel 5.2.b Infosocdirektivet.

något snävare formuleringen *privat bruk*, som används i artikel 5.2.b, kan därför inte ses som synonymt med den äldre formuleringen.³⁸

I motiven till ändringen av lydelsen anges endast att det nya begreppet kommer att begränsa möjligheterna att i fortsättningen framställa exemplar av verk på arbetsplatsen – en begränsning i rätten att framställa kopior med ett indirekt kommersiellt syfte. Vilket även får ses som det primära och uteslutande skälet för ändringen.³⁹

För begreppet ”privat bruk” råder uppfattningen att endast är fysiska personer kan framställa exemplar med stöd med bestämmelsen, men detta är en sanning med modifikation.⁴⁰ Bortsett från de fall som uttryckligen nämns i 12 § tredje stycket URL (se 3.7.2 nedan), finns inga begränsningar av vem som får göra framställningen, det vill säga: kopieringen kan antingen göras av den som det privata bruket är ämnat för, eller av en utomstående för annans bruk. Dock måste den som framställningen är ämnad för vara en fysisk person. Vilket innebär att om framställare och brukare är samma person, kan framställningen inte ske av en juridisk person. När det kommer till den tekniska biten finns det inga regleringar gällande hur själva kopian ska framställas. Eftersom framställningsprocessen är oreglerad spelar det ingen roll om kopieringen görs genomfotokopiering, digital nedladdning eller med hjälp av en 3D-skrivare.⁴¹

Bortsett från det reglerade syftet och den icke-reglerade exemplarframställningsmetoden, ska det tilläggas att kopior som framställs för privat bruk inte får användas för andra ändamål.⁴² Detta innebär att oavsett om det privata syftet är förbrukat, så får kopian inte spridas vidare utanför den privata sfären.⁴³

³⁸ Ds 2003:35 s. 147; Prop. 2004/05:110, s. 37.

³⁹ Se Prop. 2004/05:110 s. 103.

⁴⁰ Se Olin a.a.

⁴¹ Olsson a.a s. 151.

⁴² Se Prop. 1960:17 s. 111.

⁴³ Se Prop. 2004/05:110 s. 121.

3.4 Offentliggjorda verk – krav II

För att framställa exemplar i enligt 12 § URL, uppställs kravet på att verket sedan tidigare ska vara offentliggjort. Av 8 § första stycket URL framgår det uttryckligen att ett verk är offentliggjort när det på ett lovligt sätt gjorts tillgängligt för allmänheten.⁴⁴ För att sedan gå vidare i kedjan och klargöra vad *tillgängligt för allmänheten* innebär, regleras begreppet i 2 § tredje stycket URL. Ett typiskt exempel på att ett verk gjort tillgängligt för allmänheten är att det laddats upp internetsida med allmän åtkomst.⁴⁵

Kravet på att verket måste vara offentliggjort infördes i samband med att instiftandet av den moderna innebörden av 12 § URL.⁴⁶

3.5 Ett eller några få exemplar – krav III

Den tidigare lydelsen från 1998⁴⁷ talade om framställning av *enstaka exemplar*, istället för nuvarande lydelse som något mer restriktivt talar om *ett eller några få exemplar*:

”Var och en får för privat bruk framställa ett eller några få exemplar av offentliggjorda verk”, 12 § första stycket URL.⁴⁸

”Var och en får framställa enstaka exemplar av offentliggjorda verk för enskilt bruk”, 12 § första stycket URL.⁴⁹

I förarbeten från 1961 diskuteras innebörden av *enstaka exemplar* och här framkommer det att antalet tillåtna exemplar kan komma att variera, beroende på vilket typ av verk det var frågan om.⁵⁰ Samtidigt klargörs det att det aldrig kan bli aktuellt med mer än några tiotal exemplar, oavsett vilken typ av verk det är frågan om.⁵¹ Avgörande för hur många exemplar av verket, som skulle

⁴⁴ SOU 2001:3 s. 265.

⁴⁵ Se Prop. 2004/05:110 s. 101.

⁴⁶ Den moderna innebörden för 12 § URL, kom med införandet av SFS 1993:1007.

⁴⁷ SFS 1997:790.

⁴⁸ Gällande lydelse, ikraft 2005-07-01.

⁴⁹ Tidigare lydelse, ikraft 1998-01-01.

⁵⁰ Se NJA II 1961 s. 115 f.

⁵¹ Prop. 2004/05:110 s. 383; NJA II 1961 s. 116.

tillåtas framställas, styrdes, och styrs fortfarande, av hur känsligt verket är för kopiering.⁵² Faktorer som kan reglera hur känsligt verket är bland annat hur särpräglad, exklusivt eller mångfaldigat verket är sedan tidigare. När det kommer till verk av bildkonst⁵³ har det framhållits att en omständighet som kan styra huruvida verket är känsligt för kopiering, kan vara att verket, på ett eller annat sätt, är särpräglad till den grad att ytterligare framställningar riskerar att banaliseras och förflackas verkets prägel, så att den potentiella konstupplevelsen som originalverket skulle generera i minskar.

När det kommer till verk som skulle kunna vara mindre känsliga för kopiering angavs en visa som redan hade framställts i flera tusen kopior och som skulle användas för en privat fest.⁵⁴

3.6 Lovlig förlaga – krav IV

Kravet på lovlig förlaga återfinns i 12 § fjärde stycket URL och infördes i samband med SFS 2005:359. Tillägget skiljer sig från de andra ändringarna i och med att det inte är infört med avseende på Infosocdirektivet. Direktivet tog överhuvudtaget inte ens ställning till frågan huruvida den förlagan som används för kopiering måste vara framställd eller offentliggjord med upphovsmannens godkännande eller enligt lag.⁵⁵

En stor del av materialet som finns tillgängligt på Internet har publicerats utan lagstöd och tillåtelse från upphovsmän. Att olovligt publicera upphovsrättsligt skyddat material på Internet är, och var redan innan ändringen 2005, otillåtet och till och med straffbar. När det gäller att ladda ner och kopiera otillåtna publiceringar för enskilt eller privat bruk, var det tidigare inte straffsanktionerat. Detta innebär att musik och filmer som publicerats, i strid med upphovsmän och lag, kunde laddas ner och kopieras för enskilt och

⁵² Prop. 2004/05:110 s. 112.

⁵³ Benämningen på konstarterna måleri, teckning, graffiti och skulptur. Se <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/bildkonst>, Moen, Anna (senast besökt 2015-05-07).

⁵⁴ Ds 2003:35 s. 147; NJA II 1961 s. 116.

⁵⁵ Se Prop. 2004/05:110 s. 112.

privat bruk. Den fria nedladdningen innebar att rättighetshavarna till verken inte fick betalning för sina prestationer i samma utsträckning som tidigare. Vilket resulterade i storslagna protester från upphovsmännen. Den svenska lagstiftaren ansåg att tillåtligheten i att ladda ner otillåtet publicerade verk, minskar respekten för uphovsrätten, och resulterar i ett *otydligt och inkonsekvent system*, där man tillåter att kopiera material som en annan straffas för att ha publicerat.⁵⁶

Kravet på lovlig förlaga innebär idag, som tidigare anfört, att förlagan som används för att göra själva kopian måste vara lovlig. Begreppet *lovlig* innebär att förlagan inte får ha framställts eller offentliggjorts i strid med uphovsmannens vilja, eller med lag.

12 § fjärde stycket URL har följande lydelse:

”Denna paragraf ger inte rätt att framställa exemplar av ett verk när det exemplars som är den egentliga förlagan framställts eller gjorts tillgängligt för allmänheten i strid med 2 §.”

3.7 Förbud och inskränkningar

Avsnittet behandlar två sorters förbud och inskränkningar, totala förbud samt förbud mot utomstående aktör.

3.7.1 Totala förbud

Utgångspunkten i 12 § URL är att alla typer av verk omfattas av möjligheten att framställa exemplar för privat bruk. Rätten att framställa exemplar är samtidigt, med hänvisning till vad som anförts ovan, inte utan villkor. Bortsett från de förhållningsregler och förutsättningar som uppställs i 12 § första och fjärde stycket, finns det även några uttryckliga förbud, som inte öppnar för inskränkningar i uphovsmannens ensamrätt att utnyttja sitt verk.

⁵⁶ Se Prop. 2004/05:110 s. 119.

Uttryckliga förbud mot kopiering för privat bruk framgår av 12 § andra stycket URL:

”Första stycket ger inte rätt att
1. uppföra byggnadsverk,
2. framställa exemplar av datorprogram, eller
3. framställa exemplar i digital form av sammanställningar i digital form.”

Den första punkten stadgar ett förbud mot att *uppföra byggnadsverk* för privat bruk. Vilket innebär att arkitekter, den ifrågavarande upphovsmannen, har ett förstärkt skydd när det gäller ensamrätten till sittbyggnadsverk.

Den andra punkten handlar om *datorprogram*, och föreskriver att datorprogram, i alla former, är undantagna från rätten till exemplarframställning. Enligt förarbetena är det främst tre skäl som ligger till grund för bestämmelsen: att kopieringen är så pass enkel att genomföra, att kopieringen är ekonomiskt lönsam och att kopieringen kommer att hålla samma kvalitet som originalverket.⁵⁷

Den tredje punkten omfattar *digitala exemplar av sammanställningar i digital form*. Med detta något svårtydda förbud avses i realiteten *databaser* – ett än mer omdiskuterat begrepp.⁵⁸ I dagsläget finns det en pågående diskussion avseende när det upphovsrättsliga skyddet för databaser aktualiseras. En grundläggande förutsättning för att sammanställning ska uppnå upphovsrättsligt skydd är att den ska den ka framstå som en intellektuell prestation av viss kvalitet.⁵⁹

Skälen bakom förbudet är i huvudsak desamma som för förbudet mot datorprogram. Det bör dock poängteras att förbudet endast omfattar digitala exemplar, vilket innebär att det fortfarande är tillåtet att göra en utskrift, eller på annat sätt fysisk framställning, av innehållet i en databas.⁶⁰

⁵⁷ Olsson a.a. s. 149.

⁵⁸ Prop. 1996/97:111 s. 27.

⁵⁹ Prop. 1996/97:111 s. 12.

⁶⁰ Olsson a.a. s. 149.

3.7.2 Förbud mot utomstående aktör

Som huvudregel finns det inget förbud mot att låta en utomstående aktör tillverka kopior avsedda för en annans privata bruk. Det finns till och med inget som hindrar att den utomstående anlitas för uppdraget i en yrkesmässig roll, så länge kopieringen sker för beställarens enskilda bruk. I 12 § tredje stycket URL återfinns dock ett förbud mot att, i vissa fall, tillåta en utomstående aktör att framställa exemplar för privat bruk.⁶¹ Med *utomstående* avses var och en som befinner sig utanför den närmaste vän- eller familjekretsen. Den utomstående kan till och med vara en juridisk person.⁶²

12 § tredje stycket har följande lydelse:

”Första stycket ger inte heller rätt att för privat bruk låta en utomstående

1. framställa exemplar av musikaliska verk eller filmverk,
2. framställa bruksföremål eller skulpturer, eller
3. genom konstnärligt förfarande efterbilda andra konstverk.”

Första punkten omfattar ett förbud för utomstående aktörer att framställa *musikaliska verk och filmverk*.

Den andra punkten föreskriver ett förbud mot att låta en utomstående aktör framställa *bruksföremål eller skulpturer* för annans räkning och privata bruk. I förarbetena till URL framgår det att bruksföremål är en term för alster av konsthantverk och konstindustri, samt att begreppet även omfattar prydnadsföremål.⁶³ Skulpturer står kortfattat för bildkonstverk i tre dimensioner.⁶⁴

Den tredje och sista punkten innebär att en utomstående inte har rätt att framställa andra konstverk genom *konstnärligt förfarande*. Med konstnärligt förfarande avses någon form av konstnärlig teknik.⁶⁵ Det framgår vidare i

⁶¹Prop. 2004/05:110 s. 153.

⁶²Prop. 2004/05:110 s. 100.

⁶³Prop. 1960:17 s. 110.

⁶⁴<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/skulptur>, Sandström, Sven (senast besökt 2015:05:18)

⁶⁵Se Olin a.a.

förarbetena att det är av stor vikt att bestämmelsen håller jämna steg med den tekniska utvecklingen. Detta främst för att litterära och konstnärliga verk som frambringas med hjälp av ny teknik också ska kunna omfattas av regeln.⁶⁶

Förbudet mot att låta utomstående aktörer efterbilda andra konstverk genom konstnärligt förfarande motiveras av att den *andliga odlingen*⁶⁷ bör värnas.⁶⁸

3.7.3 Slutsatser och alternativ av förbud och inskränkningar

När det införts förbud och inskränkningar i rätten till privat exemplarframställning har dessa, i vissa fall, motiverats på liknande sätt. I motiven till lagändringar talas det utifrån konsumentens perspektiv om att det har blivit för ekonomiskt lönsamt, enkelt och kvalitetsmässigt gynnsamt att själv framställa kopior. Från upphovsmännens perspektiv talas det om de negativa konsekvenserna med att mångfaldiga ett särpräglad och känsligt verk, ekonomiska förluster på grund av en minskad försäljning och om ett avtagande incitament för konstnärer och formgivare att fortsätta skapa nya verk.⁶⁹ Det innebär att en de två mätinstrumenten som används för att undersöka huruvida en inskränkning i den privata framställningsrätten är motiverad eller inte är: konsumentens otillbörliga nytta och upphovsmannens anteciperade skada.

Ett alternativ till inskränkningar i rätten till fri exemplarframställning är *kassettersättningen*. Kassettersättning, som även kallas för privatkopieringsersättning, syftar till att kompensera upphovsmän till litterära och konstnärliga verk, för den tillåtna privatkopieringen, och de ekonomiska konsekvenser som den inneburit för rättighetshavarna. Ersättningen infördes i svensk rätt i samband med den ökade kopieringen av musik och film, som

⁶⁶ NJA II 1961 s. 7.

⁶⁷ Den *andliga odlingen* kan översättas till det *kulturhistoriska intresset*, jmf. klassikerskyddet, 51 § URL

⁶⁸ NJA II 1961 s. 7.

⁶⁹ Olsson a.a. s. 149; Prop. 2004/05:110 s. 374f.

föranleddes av de olika upptagningsanordningar som tillgängliggjordes på marknaden.⁷⁰

Kassettersättningen innebär att upphovsmän till litterära och konstnärliga verk får en viss ersättning från tillverkare och importörer till anordningar, ämnade för att lagra upptagningar av ljud eller rörliga bilder. En förutsättning är dock att anordningarna är särskilt avsedda för framställning av privat bruk.⁷¹ Med lagringsmedel kan bland annat följande produkter avses: CD-skivor, DVD-skivor, USB-minnen och externa hårddiskar.⁷²

⁷⁰ Prop. 1997/98:156 s. 13.

⁷¹ Prop. 1997/98:156 s. 1.

⁷² Prop. 2004/05:110 s. 375.

4 Analys

4.1 Den privata exemplarframställningsrätten i 12 § URL

Upphovsrättslagstiftningen syftar till att skydda och värna om upphovsmannen och dennes ensamrätt, samtidigt präglas den av utgångspunkten att upphovsrätt bör hållas avskilt från privatliv. Det är bland annat med denna grundtanke exemplarframställningsrätten motiveras.

Den privata framställningsrätten i 12 § URL är dock villkorad och har över tid anpassat sig till såväl tekniska som samhällsmässiga utvecklingar. Resultatet av dessa ändringar har ur ett historiskt perspektiv lett till att den enskildes rätt till att framställa exemplar för privat bruk med tiden har begränsats. Främst har begränsningarna motiverats av att tekniska hjälpmedel möjliggjort en mer tillgänglig och ekonomiskt gynnsam kopiering för privatpersoner.

Idag uppställs det flera krav för att framställning av exemplar för privat bruk ska vara tillåten. De olika kraven kan kortfattat summeras till följande:

- (1) Framställningen får i enlighet med 12 § första stycket URL uteslutande ske för privat bruk, vilket även innefattar nytta inom den närmaste familje- och vänkretsen. I enlighet med Infosocdirektivet får framställningen varken direkt eller indirekt ha ett kommersiellt syfte. Även om det privata syftet har förbrukats får exemplaret inte spridas eller användas för andra ändamål än privat bruk.
- (2) Av första stycket framgår även att verket ska vara offentliggjort sedan tidigare, i enlighet med gällande upphovsrättslagstiftning.
- (3) Utöver kravet på att verket ska vara offentliggjort uppställs en förutsättning i fjärde stycket, på att förlagan som används för att framställa kopian, inte får ha offentliggjorts för allmänheten i strid med 2 § URL.
- (4)

Själva framställningen får enligt första stycket endast omfatta ett eller några få exemplar. Antalet exemplar regleras av hur känsligt verket är för kopiering.

Utöver de olika krav som uppställts för att exemplarframställningen ska vara tillåten, återfinns det även några totalförbud när den, oavsett premisser, inte är det. Förbuden motiveras av att den privata kopieringen ibland blir så pass enkel att genomföra, samtidigt som kopian blir av samma kvalitet som originalet och slutligen för att framställningskostnaden är minimal i förhållande till marknadsvärdet. Med andra ord: konsumentens potentiella nytta i förhållande till upphovsrättshavarens oskäligen förlust. Samt att det hela ses och motiveras utifrån ett samhällsperspektiv som värnar om det kulturpoliska intresset.

I 12 § andra stycket URL uppräknas de tre fall då inte är tillåtet att framställa exemplar för privat bruk: (1) I första punkten återfinns ett förbud mot att uppföra byggnadsverk. (2) Den andra punkten föreskriver ett förbud mot att kopiera dataprogram. (3) I den tredje och sista punkten återfinns ett förbud mot att göra digitala exemplar av databaser – ett något omdiskuterat begrepp.

Slutligen finns det ett stycke som i undantagsfall begränsar rätten för en utomstående att framställa exemplar, för annans räkning och privata bruk. Där den utomstående är en fysisk eller juridisk person som befinner sig utanför den närmaste familje- och vänkretsen. Förbudet motiveras bland annat av det betydelsefulla intresset av att skydda den andliga odlingen.

I det tredje stycket framgår följande fall: (1) I den första punkten återfinns ett förbud för utomstående aktörer att framställa exemplar av musikaliska verk eller filmverk. Andra punkten beskriver förbudet för en utomstående att framställa bruksföremål eller skulpturer. Med bruksföremål avses alster av konsthantverk och konstindustrin, samt prydnadsföremål. Den tredje och sista punkten innebär att en utomstående inte har rätt att framställa konstverk genom konstnärligt förfarande. Med konstnärligt förfarande avses någon form av konstnärlig teknik. Begreppet *konstnärliga tekniker* är inte begränsat till ett

visst antal, utan följer den tekniska utvecklingen och de möjligheter som den öppnar för.

Sammanfattningsvis kan regleringen av den privata exemplarframställningsrätten i 12 § URL sägas ha utformats med en pragmatisk hållning till samtiden, då den både anpassar sig och anpassas efter vad som är funktionellt för ett samhälle i utveckling.

4.2 Rättsliga aspekter avseende 3D-skrivaren och privat exemplarframställning

För att upphovsrättsliga aspekter ska aktualiseras avseende rätten att framställa föremål med hjälp av en 3D-skrivare, fordras att utskrifterna inkräktar på en redan existerande upphovsrätt. Detta innebär att framställningen baseras på ett redan befintligt verk, som erhållit upphovsrättsligt skydd.

Digitaliseringen av fysiska objekt genom 3D-bilder förenklar möjligheten att redigera och ändra utseendet för redan befintliga verk. 3D-skrivaren öppnar här för en intressant diskussion avseende gränsdragningen för framställningen av exemplar⁷³ och framställning av ett självständigt verk. En framställning som tangerar till att likna ett existerande verk, kan ses som ett exemplar av det ursprungliga verket, trots att de två verken skiljer sig på flera punkter och därigenom kränka upphovsrätten vid en eventuell exemplarframställning. Distinktionen för när ett verk bedöms som självständigt i förhållande till ett annat är när dess inre form har ändrats, vilket utförligare redovisats avsnitt 2.5.2.⁷⁴

Vid framställningen av exemplar för privat bruk med hjälp av en 3D-skrivare medför skrivaren inte några direkta hinder, eftersom själva framställningstekniken inte är reglerad. Sett till de, i stort sett, obegränsade

⁷³ Se definition under avsnitt 2.5.2.

⁷⁴ Se även Svea hovrätt, mål nr FT 6377-14.

användningsmöjligheterna kan dock den potentiella användningen av skrivaren komma begränsas av regleringen i 12 § URL.

När det kommer till privat exemplarframställning med hjälp av en 3D-skrivare kan konsumtionsmönstret⁷⁵ för de framställda föremålen potentiellt komma att skilja sig, jämfört med den kopiering som idag sker av exempelvis musikaliska verk och filmverk. Film och musik som kopieras för privat bruk framställs vanligtvis i ett exemplar, som sedan konsumeras av den enskilde. 3D-skrivaren öppnar dock för ett annat konsumtionsmönster, i och med omfattningen av antalet olika typer av verk som kan framställas. Öppning för ett större antal typer av verk som kan framställas, kan i sin tur innebära att den enskilde önskar att göra framställningar i större omfattning, för att exemplarframställningen ska fylla sitt syfte. Exempelvis för att en funktionell uppsättning förutsätter ett tiotal exemplar, eller för att produkten är en förbrukningsvara och kontinuerligt behöver framställas. Begränsningen i antalet tillåtna exemplar får, som tidigare nämnt, endast omfatta ett eller några få exemplar. Vilket innebär att regleringen i 12 § URL skulle kunna inskränka lönsamma möjligheten för konsumenter att självförsörjande framställa föremål i hemmet.

Förbudet mot att, i vissa fall, låta en utomstående aktör framställa upphovsrättsligt skyddade verk för en annans privat bruk i 12 § tredje stycket URL, aktualiserar intressanta frågor för förhållandet till användningen av 3D-skrivaren. Framst rörande framställning av bruksföremål och skulpturer, i andra punkten och framställning av andra konstverk genom konstnärligt förfarande, i tredje punkten.

Bruksföremål har tidigare presenterats som alster av konstverk eller konstindustri samt prydnadsföremål, och skulpturer som bildkonstverk i tre dimensioner. Med förtydligandet av dessa begrepp inbegriper de i stort sett

⁷⁵ Med konsumtion avses här: hur de framställda exemplaren används – hur många exemplar behöver framställas, efter hur lång tid är det privata ändamålet förbrukat m.m.

alla framställningar med en som sker med en 3D-skrivare, förutsatt att verket är av konstnärlig höjd.

Den tredje punkten stadgar som nyss nämnt förbudet mot att låta en utomstående framställa andra konstverk med hjälp av konstnärligt förfarande. Med konstnärligt förfarande avses någon form av konstnärlig teknik. De alternativa teknikerna har inte begränsats, utan anpassas enligt förarbetena efter den tekniska utvecklingen och de olika framställningsmöjligheter som den medför. I dagsläget är huvudområdet för användningen av 3D-skrivarens inom industriell produktion, men skrivaren har även köpts in till flera konsthögskolor i Sverige, där den används i undervisningen av konststuderande.⁷⁶ Detta torde innebära att tekniken som används vid framställning med hjälp av en 3D-skrivare, åtminstone i vissa fall, skulle kunna falla under definitionen för konstnärligt förfarande.

Att det tredje stycket uppställer hinder för att göra 3D-framställningar med hjälp av en utomstående aktör är tveklöst, med förutsättningen av att det gäller ett verk av konstnärlig höjd. Begränsningen innebär att det kommer bli svårt för enskilda konsumenter att vända sig till en utomstående, med tillgång till en exklusiv 3D-skrivare, för att göra framställningar för privat bruk.

Det kan avslutande tilläggas att 3D-skrivaren potentiellt kommer att nå samma problematik vid kravet på lovlig förlaga, som den omfattande kopieringen av film och musik gör idag. Detta eftersom en majoritet av de digitala 3D-bilderna (förlagorna) laddas ner på samma sätt som vid nedladdning av musik och film – via databaser⁷⁷ – där exemplar i viss utsträckning tillgängliggörs i strid med upphovsrätten.

⁷⁶ 3D-skrivare används i utbildningen av konststuderande på b.la. Kungliga Konsthögskolan, Konstfack och Konstskola Kristianstad, för att nämna några.

⁷⁷ Som exempel på databas som tillhandahåller 3D-bilder kan nämnas *The Pirate Bay*.

4.3 Behov av förändringar i 12 § URL?

Den privata exemplarframställningsrätten i 12 § URL har med tiden anpassat sig till tekniska och samhällsmässiga utvecklingar. Om rätten till privat exemplarframställningen i 12 URL kommer att behöva ändras på grund av 3D-skrivarens intåg, är i högsta grad beroende av hur den fortsatta utvecklingen av konsumentmarknaden för 3D-skrivare ter sig och hur en ökad framställning av exemplar för privat bruk påverkar rättighetshavarna till olika verk.

När det plötsligt blir tillräckligt billigt, enkelt, och kvalitetsmässigt gynnsamt att kopiera har den privata exemplarframställningen ökat. Kassetband, digitala ljud- och bildfiler samt dataprogram är alla exempel på produkter för en, enligt lagstiftaren, lite för gynnsam exemplarframställning. Startskottet för flera kopieringsvågor har varit när förlagorna till själva framställningen digitaliserats. Och nu är det plötsligt möjligt att skapa digitala förlagor till ett obegränsat antal fysiska föremål, som sedan går att framställa.

Digitaliseringen har med tiden medfört stora fördelar för privata exemplarframställningen: kvalitén ökar, produktionskostnaderna minskar och tillgängligheten är inte längre ett hinder när en viral spridning kan skicka digitala filer från en plats till en annan på ett par ynka sekunder och samtidigt tillgängliggöra den för miljontals människor.

Lagstiftaren har vid de fyra nämnda fallen ovan, vidtagit åtgärder för att antingen förbjuda konsumenten till att utföra viss kopiering, eller kompensera upphovsmannen för en viss förlust. Enligt min mening talar mycket för att en upphovsrättslig reglering kommer att ske, då de motiv som legat till grund för tidigare inskränningar bör kunna återskapas vid en privat användning av 3D-skrivaren. Dock ska det åter tilläggas att den eventuella regleringen är högst beroende av den privata framställningens succé.

Avslutningsvis kan det tilläggas att ett alternativ till inskränkningar och införande av förbud i 12 § URL, skulle kunna vara ett motsvarande kompensationsmedel till kassettersättning, riktat till de upphovsrättsliga formgivarna. Kompensationen skulle på samma sätt kunna finansieras av tillverkare och återförsäljare av material, som specifikt används för framställning av exemplar för privat bruk.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Svenskt offentligt tryck

Utredningar

SOU 2001:3

Ds 2003:35

Propositioner

Prop. 1960:17

Prop. 1996/97:111

Prop. 1997/98:156

Prop. 2004/05:110

Andra förarbeten

NJA II 1961 s. 1, *Upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Rätt till fotografisk bild*

EU-direktiv

Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället

Litteratur

Artiklar

Kilkenny, Maureen: *3D printing - economic and public policy implications*, 2014

The Economist, *The third industrial revolution*, April 21st-27th, 2012

Tryck litteratur

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, Korling och Mauro(red): *Juridisk metodlära*, upplaga 1:2, Studentlitteratur, Lund, 2013

Olsson, Henry, *Copyright*, upplaga 9, Norstedts Juridik, Stockholm, 2015

Rifkin, Jeremy: *Tredje industriella revolutionen*, Palgrave Macmillan, New York, 2011

Östling, Brutus: *Den ”andra” arbetarrörelsen och reformismens framväxt*, Federativs förlag, Stockholm, 1980

Elektroniska källor

Nationalencyklopedin, *skulptur*, Sandström, Sven (hämtad: 2015-05-11)
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/skulptur>

3dprintingindustry, *China's 1st 3D Printed Car Hits the Road*, Michael Molitch-hou, 2015-03-25 (hämtad: 2015-05-13)
<http://3dprintingindustry.com/2015/03/25/chinas-1st-3d-printed-car-hits-the-road/>

Dagens juridik, *Vaginakajakens konstnär inför rätta - för brott mot Japans obscenitetslagar*, Bednarska, Balcer Jaqueline, 2015-04-21 (hämtad: 2015-05-13). <http://www.dagensjuridik.se/2015/04/vaginakajakens-konstnar-infor-ratta>

SVT: *Nu tillverkas organ i 3D-skrivare*, Gazett, Daniel, 2015-03-10 (hämtad: 2015-05-15) <http://www.svt.se/nyheter/utrikes/har-skrivs-organ-ut-i-3d>

Aktiespararna: *3D-skrivare: Leveranser av skrivare ökade 68 % 2014 – Canalys*, Johansson, Andreas, 2015-04-02 (hämtad: 2015-04-16). <http://www.aktiespararna.se/analysguiden/Hitta-Bolag/Industrivaror-och-tjanster/Arcam/Nyheter/2015/3D-skrivare-Leveranser-av-skrivare-okade-68-2014---Canalys/>

3dprint: *Breakthrough Molecular 3D Printer Can Print Billions of Possible Compounds*, Krasseenstein, Brian, 2015-03-13 (hämtad: 2015-05-18). <http://3dprint.com/50777/molecular-3d-printer/>

3dprintingindustry: *THE FREE BEGINNER'S GUIDE TO 3D PRINTING*, Michael Molitch-hou 2014-07-05 (hämtad: 2015-05-20) <http://3dprintingindustry.com/wp-content/uploads/2014/07/3D-Printing-Guide.pdf>

Övrigt

Fyhrqvist, Emelie: *3D-skrivarens intåg i immaterialrätten – Om 3D-bilder, 49 § URL och vikten av lämpliga avtalslicenser* (Examensarbete, Uppsala universitet, juristprogrammet)

Olin, Anders: *Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk 12 §*, Lexino (hämtad: 2015-05-18) http://juridik.karnovgroup.se/document/696288/1?versid=146-1-2005#SFS1960-0729_K0_P12-lexino

Rättsfallsförteckning

Hovrätten

Svea hovrätt, mål nr FT 6377-14

Europadomstolen

Mål C-5/08 Infopaq International A/S mot Danske Dagblades Forening REU

2009, s. I-06569